

Araştırma Makalesi

AHMED RASİM HİKÂYELERİNDE KADIN ERKEK İLİŞİKİLERİNİN AİLE VE TOPLUMA YANSIMALARI*

Esra KÜRÜM^{1a}

¹Doç. Dr. Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitlis, Türkiye

^aORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8420-7505>

Sorumlu Yazar: ekurum@beu.edu.tr

Geliş tarihi: 27/01/2025 Kabul tarihi: 12/04/2025

Özet: Türk hikâyeciliği başlangıcından günümüze oldukça büyük değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Türk edebiyatında hikâyeciliğin üstlendiği en önemli misyonlardan biri toplumsal aksaklıklara ışık tutmak ve düzeltmeye çalışmaktır. Özellikle Tanzimat döneminde yazarlar, yaşanan büyük medeniyet krizinin toplumda yarattığı yozlaşmayı öngörerek eserlerinde örneklerine yer vermişlerdir. Ahmet Rasim, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında dünyaya gelmiş İstanbul'daki toplumsal hayatı yakından gözlemlemiş ve gözlemlerini samimiyetle eserlerine aktarmış önemli bir yazardır. Birçok türde eser veren yazarın hikâyelerinden hareketle olumlu ya da olumsuz kadın ve erkek tutumlarının aile ve topluma ne biçimde yansıdığı vurgusu ele alınmaktadır. Ahmet Rasim hayatı boyunca durmaksızın yazmış ve ömrünün sonuna kadar da yazmaya devam etmiştir. Oldukça fazla türde ve konuda eser veren yazar Batı'dan gelen yenilikleri asırlardır işlenmiş milli zevki, medeni hayatı, göz ardı etmeden benimsemenin doğru olduğuna inanmaktadır. Bu bakımdan hikâyelerinde bu durumu göz ardı ederek ya da milli manevi değerleri yozlaştırmadan çağa ayak uydurmaya çalışan toplumsal karakterlerin yaşamlarından kesitlerle toplumun geri kalanına bir takım mesajlar vermeye çalışmıştır. Bu çalışmada Ahmet Rasim'in seçilen örneklem alınan hikâyelerinde toplumu oluşturan kadın ve erkeğin toplumun meşru ya da gayrimeşru bulunduğu ortamlarda nasıl kurgulandığı incelenecektir. Yazarın bu hayat sahnelerinden hareketle toplumda değiştirmeyi, dönüştürmeyi ve düzeltmeyi ve amaçladığı kalıplar üzerinde durulmaktadır. Dönemin aile yapıları, kadın ve erkeklerin toplumsal normların dışına çıkan olumlu ya da olumsuz davranışlarının müspet ve menfi tarafları hikâyelerden yola çıkılarak ele alınarak incelenmektedir. Çalışmanın kavramsal çerçevesini Tanzimat ve sonrası Türk edebiyatı ve sosyal hayatı ile Ahmet Rasim hikâyelerine yansıma biçimleri oluşturmaktadır. Bu çalışma için nitel araştırma yöntemleri ve literatür taraması araştırma yöntem ve teknikleri kullanılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ahmed Rasim, Aile, Hikâye, Kadın Erkek ilişkileri, Toplumsal Hayat,

REFLECTIONS OF MALE-FEMALE RELATIONS ON FAMILY AND SOCIETY IN AHMED RASİM STORIES

Abstract: Turkish storytelling has undergone a great change and transformation since its inception. One of the most important missions of storytelling in Turkish literature is to shed light on social failures and try to correct them. Especially in the Tanzimat period, the writers foresaw the degeneration in society caused by the great civilisation crisis and included examples in their works.

Ahmet Rasim, born in the second half of the nineteenth century, is an important writer who closely observed the social life in Istanbul and transferred his observations to his works with sincerity. Based on the stories of the author, who works in many genres, the emphasis on how positive or negative male and female attitudes are reflected in the family and society will be discussed.

Ahmet Rasim wrote non-stop throughout his life and continued to write until the end of his life. The author, who has written in many genres and subjects, believes that it is right to adopt the innovations coming from the West without ignoring the national taste and civilised life that have been cultivated for centuries. In this respect, in his stories, he tried to give some messages to the rest of the society through sections from the lives of social characters trying to keep up with the age without ignoring this situation or corrupting national spiritual values.

* Bu makale'nin özeti IV. Uluslararası Rahva Teknik ve Sosyal Araştırmalar Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

In this study, it will be analysed how the men and women who make up the society are fictionalised in the environments that the society finds legitimate or illegitimate in Ahmet Rasim's selected stories. Based on these life scenes, the patterns that the author aims to change, transform and correct in society will be emphasised. The family structures of the period, the positive and negative sides of the positive or negative behaviours of women and men that go beyond the social norms will be examined based on the stories.

The conceptual framework of the study will consist of Turkish literature and social life in Tanzimat and its reflections on Ahmet Rasim's stories. Qualitative research methods and literature review research methods and techniques will be used for this study.

Keywords: *Ahmed Rasim, Story, Social Life, Relationships between Men and Women, Family*

Giriş Tahkiye usulü insanlığın en eski ifade ediş biçimlerinden biridir. Her ne kadar yöntemi, içeriği, üslubu milletten millete, dönemden döneme değişse de hikâye etmek insanoğlunun en eski zamanlardan beri başvurduğu ifade biçimlerindendir. Türk edebiyatında da devrin zihniyetine göre farklı biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. İslamiyet öncesi dönemdeki tahkiyecilik daha destansı ve lirik bir tarzdayken, İslami dönemde klasik edebiyatın şiirselliği içinde kendine bir yer bulmur. Bugünkü hikâyeciliğimizin temeli ise Batı tarzını benimseyen Tanzimat yazarlarının kalemleri ile atılır". Bu dönemde ilk önce realist ve romantik tarzın iç içe geçtiği hikâyeler karşımıza çıkmaktadır. "Birçoğu povest hacminde olan bu eserler edebiyatımızda Batılı anlamda öykünün ilk örneklerini teşkil ederler" (Kolcu,2006: 17) Ancak ilk Batılı tarzdan hikâyelerimizin üslup ve içerik olarak kaynağı konusunda ihtilaf da mevcuttur. Tanzimat döneminin en belirgin özelliği olan ikilem onu araştıranların fikirlerine da yansımıştır Kimi araştırmacılar Batılı ilk hikâye ve romanların halk hikayeciliğimiz ve divan edebiyatından izler taşıdığı hatta devamı olduğunu öne sürmektedir. "Özellikle bu gelenek içerisinde yer alan meddah hikâyesi Ahmet Mithat Efendi'nin roman ve hikâyelerinde üslup bakımından bir devamlılık kazanmıştır. Aynı ya da benzer şekiller -her ne kadar modernliğe adım atılmış olsa da- devrin diğer hikâyelerinde de bariz bir şekilde görülebilmektedir." (Demir, 2006:101) Oysa kimi araştırmacılar ise bu durumu katiyen reddetmektedir: "Tanzimat devrinin ilk dönemindeki Türk romancılığı ile hikâyeciliği - romantizm istisna edilecek olursa- kesinlikle belirtmek gerekir ki Divan hikâyeciliğinin de Halk hikâyeciliğinin de tamamıyla dışındadır." (Akyüz, 2015: 69)

Hikaye türü, Türk edebiyatında kendi mecrasını yavaş yavaş kendi çizmiştir. Çünkü "biliyoruz ki biz de roman (hikaye), Batı'da olduğu gibi feodaliteden kapitalizme geçiş döneminde burjuva sınıfının doğuşu ve bireyciliğin gelişimi gelişimi sırasında tarihsel, toplumsal ve ekonomik koşulların etkisi altında yavaş yavaş gelişen bir anlatı türü olarak çıkmadı ortaya" (Moran,2007:9) Bu yüzden "küçük ve iyi niyetli çalışmalarla, yavaş yavaş Garbın insan tecrübesini bize nakledecek veya ona intibak etmeğe, çok acemice ve tesadüfe bağlı denemelerle hayatı yakalamaya çalışacaktık" (Tanpınar, 1997: 288)

Çalışmamıza konu Ahmed Rasim de yaşadığı dönemin temayülünü eserlerine yansıtmaktadır. Eserlerinde Ahmet Mithat Efendi etkisi önemli ölçüde hissedilir. "Türkiye'ye Batı'dan gelen yenilikleri, mahallî hayatı ve asırlar boyu teşekkül eden millî zevki gözden uzak tutmadan benimsemenin doğru olacağına inanan Ahmed Râsim, kendi ifadesiyle "mutavassıt" (orta yolu benimseyen) bir kimse idi." (Aktaş ve Özcan, 1989: 118).

1. Ahmet Rasim'in Sanat anlayışı ve Hikâyeciliği

Ahmed Rasim 1865 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiş ve hayatının geri kalanını da İstanbul'da geçirmiştir. Hayatı boyunca en önemli mesaisi daima yazmak olan yazar, Türk edebiyatının hemen her türünde onlarca eser vermiştir. Devrinin en önemli gazete ve dergilerinde yıllarca yazılar neşreden yazar, hayatı hep gazete sütunlarına aktarılabilecek malzeme olarak müşahade etmektedir. Bu bakımdan İstanbul hayatını gazetenin gözünden seyrederek Yaşadıkları, dinledikleri, gördükleri onun için gazete sütunlarına dizilecek birer hayat-ı hakikiye sahneleridir.

Ahmed Rasim hikâyelerinde çok fazla kurgusal sahne yoktur. Hikâyelerinin genelinde yaşanmış ya da yaşanması muhtemel olaylar yer alır. Hikâyelerine konu olan olay ve kişiler çoğunlukla İstanbul'un ev ya da konaklarında geçmektedir. Kahramanlar kimi zaman maddi kimi zaman içsel ıstıraplar çeken ve sürekli bir yönüyle kıssadan hisse çıkarılacak hadiseler yaşamaktadırlar. Ahmed Rasim hikâyelerinde olumsuzlukların sebebi çoğunlukla hırsına kapılmış kadınlardır. Ahmed Rasim,

hikâyelerinde ideal kadın ve erkek tiplerine işaret etmekte bu çizginin dışına çıkanlar ise hem kendilerine hem etrafindakilere ve hem de dolaylı olarak topluma zarar vermiş olurlar. Olumsuz olarak kurgulanan karakterlerin hikâyesinin sonunda mutlaka pişmanlık yaşıyor olması yazarın vermek istediği dersler açısından önemlidir. Öte taraftan Ahmed Rasim hikâyelerinde toplumsal normları dikkate alarak cinsiyet rollerinin gereğini yerine getiren bu çizginin dışına çıkmayan kadın ve erkek karakterlerini olumlar ve onlara mutlu sonlar yazar. Diğerleri ise genellikle trajik sonlar yaşarlar. Ahmed Rasim'in hikâyelerinde toplumsal dinamikleri kadın ve erkek karakterler üzerinden verirken çoğu kere kahramalarını bu cinsiyet rolleri ile tanımlar. Bazen hikâye boyunca karaktere hiç adı ile hitap etmeden "kadın" ya da "erkek" diyerek sürdürür. "kadının bu yirmi yedi senelik hayatı kolay kolay geçmemiştir." (Ahmet Rasim, 1325: 21). Hikâyelerde bu gibi örnekler oldukça çoktur.

Ahmed Rasim Belki Ben Aldanıyorum hikâyesinde tezini Bedia karakteri üzerinden vermektedir. Yazar burada toplumsal roller konusunda birçok noktaya değinmektedir. Doğru yetiştirilmemiş kadın ya da erkek bireylerin ileride hem kendi hem de toplum huzuru açısından muzırr olacakları vurgusu taşımaktadır. Küçük yaşta annesi tarafından gayri ahlaki bir yolda yetiştirilen Bedia'nın hayatı peşinden sürükleyip sonra bırakarak perişan ettiği erkeklerle doludur. Aldatmak üzerine kurulu hayatı ilerlerken Nazım'a âşık olması ve kötü hayatından dolayı Nazım'ın onunla evlenemeyecek olması Bedia'ya ilk defa aldatılmışlık hissini yaşatır. Bedia bu olay üzerine bütün hayatı boyunca aldananın kendisi olduğunu aşk acısıyla anlar. Bedia'nın hayatı toplumsal düzene ve akışa aykırıdır. Bu yüzden bireyde ve toplumda infial yaratır.

Ahmet Rasim'in aldatma konusunu işlediği bir diğer hikâyesi Endişe-i Hayat'tır. Benzer şekilde eşlerini aldatan kadın ve erkeklerin yer aldığı hikâye yine trajik bir sonla nihayet bulur. Yıkılan aileler ve kimsesiz kalarak mağdur olan çocuklar bu hikâyelerde toplumun izleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Güzel Eleni'de yazar, toplumun hem kötü yola düşmeye zorlayıp hem de cezalandırdığı Eleni'nin trajik sonlu hikâyesini anlatmaktadır. Yazarın hikâyelerinde, gayri ahlaki yaşamları kendi seçen kadınlar da kötülüğe hayat tarafından sürüklenen kadınları da mutsuz sonlar beklemektedir.

Yazarın Mehalik-i Hayat hikâyesi kötü yoldaki iki kadınla evlenen iki adamın kurdukları yuva ile mutlu hayaller kurarken kadınlardan birinin eski hayatından vazgeçmekteki tereddüdünün yol açtığı trajik sonu anlatmaktadır. Yazar, toplumun zararlı görerek dışarıda bıraktığı insanların, tekrardan toplumsal hayata girmeye her zaman müsait olmayabilecekleri görüşündedir.

Ahmed Rasim toplumsal düzeni ve örnek aile yapısını her zaman kötü örnekler üzerinden vermez. Kimi hikâyelerinde toplumun devamı için örnek teşkil edebilecek rol model aile örnekleri de çıkarır karşımıza. Afife hikâyesinde ilişkilerin oldukça samimi ve saygılı olduğu bir ailenin afife kızı olan Mediha'nın eve gelen görücülerle birlikte başlayan evlilik süreci düğünü ve sonrası hikâye edilir. Hikâye başından sonuna kadar durağan, huzurlu ve çatışmasız ilerleyerek son bulmaktadır. Hikâye çocuklarını da aynı şekilde evlendirerek huzurlu bir yaşam süren Mediha'nın hayatının sonlanmasına kadar sürer. Yazar bu hikâyedeki asıl niyetini son cümlede "Esas-ı aile bir terbiye-i mütemâdiyenin hüsn-i tesiri ile haleldar olmadı." (Ahmet Rasim, 1310: 47) şeklinde ifade eder. Toplumun esas olan ailenin de güzel terbiye edilen bireyler ile devam edeceğini gösterir.

Ahmet Rasim, İki Damla Gözyaşı hikâyesinde de toplum hayatı için rol model kadın erkek ilişkileri sunmaktadır. Mariyet adlı uzun, gür ve güzel saçları olan kadın eşi ve ailenin geçimi için saçlarını feda eder. Üstelik bunu fedakârlık olarak görmez. Eşinin azalan saçları için ilk kazandığı para ile şampuan alır. Oysa Mariyet eşinin bu durum karşısında döktüğü iki damla gözyaşının şampundan daha etkili olduğunu düşünmektedir. Yazar, aile saadeti için fedakârlığı da sadakat kadar gerekli ve etkili görmektedir.

Ahmet Rasim birçok hikâyesinde toplum içindeki farklı meşru dairelerde seyreden kadın ve erkek ilişkileri üzerinden toplumun devamlılığı, yozlaşması, iyiliği ya da gittikçe kötüleşmesi ihtimalleri üzerine alt mesajlar sunmaktadır.

2. Ahmet Rasim Hikâyelerinde Kadın ve Erkek İlişkileri

Dünyada yaşamsal varlığa hâkim olan insan ırkı, kadın ve erkek türlerinin birlikte kurduğu sosyal yaşam dinamikleri ile varlığını sürdürmektedir. Dünya üzerinde varlığını sürdüren her toplumsal yapı, kendi kuralları çerçevesinde varlığını düzen içinde devam ettirmeye çalışır. Bu düzene aykırı davranışlar gayrimeşru olarak adlandırılır ve toplumun dışına itilerek huzur ve sükûnun devamı sağlanmaya çalışılır. Toplum düzeninin temelini kadın ve erkeğin birlikteliği sağlamaktadır. Bu birlikteliklerin yukarıda belirttiğimiz gibi toplum normları çerçevesinde olması beklenir. Ancak Osmanlı Devleti gibi

kozmpolit toplum yapısına sahip ülkelerde toplumsal norm, ahlaki değer yargıları, örf ve anane gibi toplum düzeni belirleyicileri birbirleri ile çatışabilir ya da birbirlerini etkileyerek dönüşebilir. Bununla birlikte Osmanlı Devletinin çalışmamıza konu hikâyelerin yazıldığı dönemde büyük bir medeniyet dönüşümü ve krizi içinde olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu bakımdan toplum yapısındaki evrilmeler ve yozlaşmaların kadın erkek ilişkileri için de geçerlidir. Zira Tanzimat dönemi roman ve hikayelerinde özellikle kadınlar o devrin aile eve ahlak anlayışına, adet ve geleneklerine ve modernleşmenin getirdiği yeniliklerle uyumlu olarak olanı yansıtacak biçimde ele alınmıştır (Has-Er, 2000:2). Ahmet Rasim hikâyelerinde de kahramanlar bazen Müslüman bazen de gayrimüslim kimliklerle karşımıza çıkmaktadırlar. Ancak kadın ve erkek arasında sadakat, namus, iffet, kanaat gibi belli başlı değer yargılarının aynı önemi haiz olduğu görülmektedir. Hikâyelerde olay örgüsü gibi kahraman sayısı da sade ve yazarın amacına mebnidir. Ahmet Rasim hikâyelerinde kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin meşru ya da gayrimeşru olması hikâyelerin de ana çatışma noktasını teşkil etmektedir.

2.1. Gayrimeşru İlişkiler

Ahmet Rasim hikâyelerinde kadın erkek münasebetlerine meşruiyet çerçevesinden tasnif etmenin daha yerinde olacağı kanaatiyle hikâyelere bu açıdan yaklaşılmaktadır. Ahmet Rasim hikâyelerinde aktaracağı olumsuz durumlara daha başlangıcından menfi his uyandırdığı tasvirlerle başlamaktadır. Örneğin hayatları gayrimeşru dairede seyreden bir anne ve kızın yaşadığı haneyi tasvirle başladığı hikâyeye okuru şöyle hazırlamaktadır: “Geçin. Biraz daha ilerleyin. Sağ tarafınızda sokak başındaki virâneye nazır, köhne bir ev görürsünüz. İsterseniz çat kapı içeriye giriniz. Çünkü buraya girmek kâbilidir. Ufak bir ihbar, zamanına göre kifayet eder. Duhûlünüz hanenin masuniyetini bozmaz. Belki daha ziyade kuvvetlendirir.” (Ahmed Rasim, 1325: 3) herkesin rahatlıkla girebileceği ancak köhne bir hanedir burası. Hikâyenin devamında toplumsal ahlak kurallarının men ettiği şekilde hayatını idame ettiren bir anne ve kızını görmekteyiz. Bu gerçeği herkes bilmekte fakat gizliymiş gibi davranmaktadırlar. Bu durum aslında toplumun bu insanları içinde görmezden gelerek var etmeyi istediğinin de göstergesidir. Zira toplumun bir kesimi bu yasağı çiğnemek istemektedir. Bu yüzden toplum gayri meşru olanı da bu şekilde kontrol altında tutma anlayışı sergilemektedir. Hatta gayrimeşru ilişkiler içinde yaşayan kadınlar bu norm dışında olmayı kanıksamışlardır. Bu bakımdan muhatablarını her konuda aldatmaları beklenen bir durumdur. Belki Ben Aldanıyorum hikâyesinin kadın kahramanı karşısındaki genci aldatmadığına yemin etmek için eline kumaşa sarılı kitabı alır. Gencin Kutsal kitap sandığı o kitap aslında başka bir kitaptır. Aldatmadığına yemin ederken bile karşısındakini aldatan kadının güvenilir hiçbir tarafı yoktur. Ahmet Rasim'im gayrimeşru ilişkileri ve topluma etkisi meselesine en güzel örnek olabilecek hikâyesi Belki Ben Aldanıyorum'dur. Hikâyenin kahramanı Bedia hayatı boyunca nefsinin istediği gibi gayri ahlaki bir yaşam sürmüştür. Ancak onun bu hayatı yüzünden toplumun dışına itilmiş olması onu asıl mutluluktan mutlu bir yuvadan mahrum bırakmıştır. Bedia'nın her istediğini elde etme hırsı sevdiği adamın yeni kurduğu yuvanın yıkılmasına neden olmuştur. Bedia'ya âşık olan ve ondan vazgeçemeyen Nazım, Bedia'nın intikam hırsı ile karısını boşaması isteğini geri çevirememiş, ancak bunun bir intikam planı olduğunu anlayınca hem yuvasını yıkmış hem de Bedia'yı kaybeder. Yazar, Nazım üzerinden topluma Bedia'nın ağzından şu mesajı verir: “Bir kadını aldatmanın muzır bir netice husule getireceğini hesap etmediniz mi? Bir fahişe için karısını boşayan erkekten ne fedakârlık me'mul edilir. Adıyo. Beyim ben seveceğim erkeği buldum.” (Ahmed Rasim, 1325: 68).

Ahmet Rasim, Mehalik-i Hayat'ta geçmişte yaşadığı gayrimeşru hayattan meşru bir yaşantıya geçen bir kadının eski yaşantısına özlem duymasını ve kendiyle birlikte etrafındakileri de mutsuzluğa ve ölüme sürüklemesini anlatır. Arife ve Sadiye gayrimeşru hayat sürdüren iki kadındır. Bu duruma rağmen Arife ne Nazım onlarla evlenerek aynı evde iki aile olarak yaşamaya başlarlar, ancak Arife bu hayattan sıkılarak eski yaşamına dönmenin hatta Sadiye'yi de buna ortak etmenin yollarını arar. Ahmet Rasim, insanların hayatlarının başladığı gibi gitmek zorunda olmadığını ancak bu tercihin de insanın kendisinde olduğu kanaatindedir. “Bazı hayat, bir masumiyet-i muvakkate ile ibtidâ ederek sonunda bir inkılâb-ı şedîd saikasıyla seyyi'ât-ı vicdaniyeye esir olur. Bazı hayat da bir şiddet-i meyelân ile başlar fakat hissiyata âriz olan bir tahavvül derhal o şiddeti mahveyleyerek i'tidâl denilen hassa-i âliye ile imtizaç ettirir.” (Ahmed Rasim, 1308:4). Bu girişten sonra toplum nezdinde meşru sayılacak bir hayata kabul edilen Sadiye ve Arife'nin hayatlarını yine kendi seçimlerinin belirlediğini vurgulamaktadır. Ancak bu hikâyeden de çıkarılacak sonuç gayrimeşru hayata nefsinin yönlendirmesi ile bir tercih olarak

yönelen insanlar özelde başkalarının hayatını genelde ve uzun vadede aile ve toplum hayatını da mahvedebilir. Bu duruma bir örnek de Numune-i Hayal kitabındaki İki Damla Gözyaşı hikâyesidir. Hikâyenin kahramanı Ferit'in çocukluk aşkı ile kurduğu aile hayali annesinin gayrimeşru ve gayri ahlaki hayatının ortaya çıkmasıyla mahvolmuştur. Bu geçmişin lekesi muhtemelen Ferit'in sonraki hayatında da etkili olacaktır. "Ah! Sefile. Beni de mahvettin" (Ahmed Rasim, 1311: 16) diyen Ferit bu gerçeği annesinin yarı çıplak fotoğrafını benzerlerinin olduğu bir albümde görmesiyle öğrenmiş ve geleceğe ilişkin bütün hayallerine veda etmek zorunda kalmıştır.

Ahmet Rasim mensur bir tarda kaleme aldığı O Çehre hikâyelerinin birinde de yine ailesini ve küçük kızını âşık olduğu bir adam için terkeden bir kadının yıllar sonra kızının sadece hayalini bildiği gerçek yüzü ile karşılaşması, pişmanlığı ve vicdan azabı hikâye edilir. Yazar kadının yaşadığı pişmanlık ve vicdan azabını "Tamam, on beş sene olmuştu. Bu on beş senelik müddet-i hayat, onun dūş-ı tahammülüne bir bar-ı giran-ı ıstırap kondurmuş, muttasıl eziyor, sabır ve tahammül nisbetinde hissi, vicdani azaplar tevli ediyor, düşüncelere atıyordu. Mustarip, muazzep, nâdim idi. Bu bir hayat-ı fersûde idi. Vaktiyle zevk ve sefahatin gösterdiği tarik-i delâlet onu yıpratmış, çürütmüş, eritmişti. Fakat yalnız düşünmek denilen ve hayatın faaliyet-i mahsusâsına delâlet eden o elem-i maneviden kurtulamamıştı" (Ahmed Rasim, 1311a: 23) şeklinde anlatarak gayrimeşru olanın sonrasında verdiği azaba dikkat çekerek okuruna mesajını verir.

Ahmet Rasim'in gayrimeşru kadın erkek ilişkilerini konu edinen hikâyelerinde menfi taraf genellikle kadınlardır. Onlar çoğu zaman hem meşru eşlerini hem de gayrimeşru ilişki yaşadıkları erkekleri aldatan kişidirler. Bu yüzden de etraflarındaki insanlara, ailelerine ve dolaylı olarak topluma zarar verirler. Biçare Genç hikâyesinin mağdur kahramanı aldatıldığı için ölümcül derecede hastalanmıştır. Sevdiği görüştüğü kadının aslında evli olduğunu üstelik kocasından öğrenmiş ve üzüntü, pişmanlık ve endişe duymuştur. Kadının kocası üzüntü içindedir. Karısını boşamış ve Salim'e de böyle davranmasını telkin etmiştir. "Ben yarın çiftliğime çekiliyorum. Onu tatlik ettim. Severdim fakat namussuzluğu kabul edemem. Eğer siz de benim hissime iştirak ederseniz, siz de namus sahibi iseniz benim gibi hareket edersiniz, dedi." (Ahmed Rasim, 1316 b: 46)

Ahmet Rasim Endişe-i Hayat'ta kendisi için birini öldürerek hepse giren kocasını on üç senedir aldatan Hasene'nin yasak ilişkisini ve ona eşlik eden vicdan azabını anlatmaktadır. Bununla birlikte Hasene ile yaşadığı ilişki yüzünden karısının ölümüne sebep olan Nüzhet de mutlu değildir. Ahmet Rasim hikâyelerinde gayrimeşru ilişki yaşayan kadınlar ve erkekler her ne kadar bunu heves uğruna yapsalar da mutlu olamazlar. Bu hikâyeler de genellikle trajik sonlarla bitmektedir. "Ziya-yı şems sabahleyin üç naaş üzerinde tesirât-ı muhribânesini göstererek enzâr-ı tetkike cemiyât-ı beşeriye içinde görülen si'at-ı ahlakiyenin netâyic-i müthişesini arz eyliyordu." (Ahmed Rasim, 1316: 56)

2.2. Meşru İlişkiler

Ahmet Rasim hikâyeleri toplumsal yaşamın metinsel kurguya yansımalarıdır. Bu durumda onun gazeteciliğinin önemli bir payı olmalıdır. Toplumun beklentileri, yaşama biçimi, değişim ve dönüşüme verdikleri tepki, yanlışları, doğruları onun hikâyelerinde çokça yer bulmaktadır. Bu hikâyelerde de en çok karşımıza çıkan kadın erkek ilişkileridir. Bu ilişkilerde her ne kadar aşk ve romantizm ana izlek gibi görülse de meşru dairenin dışına çıkan bu ilişkiler çoğu zaman heves uğruna toplum hayatına verilen zarar vurgusu ile son bulmaktadır. Bu bakımdan Ahmet Rasim toplumsal hayatın huzur ve refahının toplumun değerlerine bağlılıkla mümkün olduğu kanaatinde. Böylece toplumun temeli olan aile korunursa nesillerce toplum varlığını sürdürecektir. Bu hikâyelerde de iffet meselesi karşımıza çıkmaktadır. Afife olarak adlandırılan iffetli ve temiz kadınların sadakat ve fedakârlıkla sahip çıkacakları yuvaları kendileri gibi evlatlara ve onların evlatları ile temiz toplumun bekasına vesile olacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi aslında o dönemde meşru ilişkinin de gayri meşru ilişkinin de müsebbibi kadınlar olarak görülmektedir. Meseleye ilişkilerin meşruiyeti açısından baktığımızda bu hikâyelerde erkek kahramanların oldukça pasif bir durumda olduklarını söylemek yerinde olacaktır. Ataerkil yapıya sahip bir toplumda hikâyelerde verilen örneklerde kötü ahlaka sahip kadınların aktif rol oynaması oldukça dikkat çekicidir.

Ahmet Rasim, hikâyelerinde genel toplumsal ahlaki normlara göre yaşayan kadın ve erkeklerin de ilişkilerine yer vermektedir. Bu hikâyelerdeki kadın ve erkek kahramanlar toplumun beklentilerini karşılamaktadır. Kadınlar iffetli, fedakâr ve sadık; erkekler de korumacı, fedakâr ve sevecendir. Bu ilişkilerle kurulan aileler ve yetiştirilen çocuklar sağlıklı toplumun temel taşları ve bekasının teminatı

olacaktır. Yazar bu ilişkileri anlatırken daha sevecen, saygılı ve mutedil bir üslup kullanmaktadır. Tanzimat roman ve hikayesinde çokça iyi aile örneklerine rastlamaktayız. “dönemin toplumsal yapısının bir yansıması olarak güçlü aile bağları karşımıza çıkar. Aile fertleri genellikle birbirine içten sevgi bağları ile bağlıdır. Bu durum anne ve babanın toplumsal rolleri sıkı sıkıya benimsemesi ile ilişkilendirilir. Ebeveynlerden birinin ya da ikisinin birden, bu rolleri yerine yeterince getirememesi veya vefatı aile bütünlüğünü bozmakta ve fertlerin yanlış savrulmalarına neden olmaktadır” (Kürüm,2021: 81) Öte taraftan Namık Kemal “Aile” makalesinde bizdeki aile örnekleri üzerinden teesüfünü ve ye’sini ortaya koymaktadır. Namık Kemal makalesinde, sıradan bir Osmanlı ailesinin fertlerini teker teker süzgeçten geçirdikten sonra olumsuz yönlerini ele alır. Çünkü bir mülkün evleri, bir evin odaları gibidir. İçinde sürekli nefret ve kavga olan evlerde rahatlık, güzellik ve de mutluluk olmaz. ““Böyle bir ailenin haline hakimâne nîgah edenler için büyükleri hala çocuk ve fakat irileşmiş, küçükleri hala cenin ve fakat rahm-ı maderden sakıt olmuş gibi görünür.” (Namık Kemal, 1993: 247).

Yazarın meşru ve ahlaki kadın erkek ilişkileri ve evliliklere verdiği en spesifik örnek Afife hikayesidir. Hikâyenin ismi bir kahramanın ismi değil sıfatıdır. Afife, iffetli kadın demektir. Hatta bu hikâyedeki bütün kadınlar afifedirler. Mediha, annesi, halası, kızı vs. Yazar bu aileden hareketle mesajını da net biçimde vermektedir. “Bu maişet-i beytiye, hakikaten bir nevi saadet-i dünyeviyedir” (Ahmed Rasim, 1310: 3) Ahmet Rasim bu hikâyede toplumsal cinsiyet rollerini bilinçli, sevgi ve saygı çerçevesinde kabullenen ve yüklenen aile bireyleri ailenin devamını mümkün kılacaktır. Bu hikâyede hikâyenin kahramanı Bedia kendisine gelen görücülere kendisine öğretildiği şekilde muamele etmiş, ebeveyninin kararlarına karşı gelmeden kabullenmiş, düğün günü tanıştığı eşini sevmeye ona sadık olmaya kendisini hazırlamış ve öyle de olmuştur. Bedia da kızını aynı şekilde yetiştirmiş, annesinden öğrendiği gibi annelik etmiştir. Çatışmasız, aldatmasız, dolambaçsız, sade ve huzurlu bir hayat profili çizerek okurunun bilinçaltına mesajını verir. Bu ailedeki bütün kadın erkek ilişkileri toplum normlarının yönlendirdiği biçimdedir.

Ahmet Rasim kadın ve erkek ilişkilerinde meşru olanın tarafındadır. Ancak kahramanlarını gayrimeşru ilişkiyi tercihe iten sebepler açısından da ayrı yerlere koyar. Bazı kahramanlar, özellikle kadınlar için geçerli bir durum olmak üzere, tamamen nefsanî arzularının saikiyle bu ilişki biçimini tercihle toplumu karşılarına almayı kabul eder, kimi kahramanlar ise kötü çevre, kötü aile ya da çaresizlikten bu yolu seçmiştir. Yazar bu konuda kahramanlarına karşı farklı tutumlar sergiler.

İki Damla Gözyaşı hikâyesindeki kadın erkek ilişkisi yine yazarın romantik bir tarzda anlatarak olumladığı bir hikâyedir. Fakir fakat birbirini seven karı kocanın hayat mücadelesinde birbirleri için yaptıkları fedakârlıklar anlatılır. Hikâyenin kahramanı Mariyet geçinmek için çok sevdiği saçlarını perukâra satar. Bu trajik karar Jan ve Mariyet’in birbirlerine karşı muhabbetini de perçinler. Jan üzgündür, fakat Mariyet onu teselli ederek ailesinin temellerini sağlamlaştırır. “Jan! Çıldırma. Aklını başına al. O saçlar yine bitecek. Senin iki damla gözyaşın şu bir düzine şişeden daha ziyade feyz-âverdir, dedi.” (Ahmed Rasim, 1312: 8)

Ahmet Rasim, hikâyelerinde meşru bir düzlemde olmasına rağmen anlayışsızlık ya da hastalık gibi nedenlere bağlı olarak bozulan kadın erkek ilişkilerine de yer vermektedir. Mektep Arkadaşım hikâyesinde iki gencin tanışması ve evlilikleri konu edilir. Sevgi ve muhabbetin olduğu ilişkide birden bire huzursuzluk başlar. “Ben bidâyet-i izdivaçta o derece mesrûr idim ki bahtıyarlığımıza hükmedecek idim. Validem bu esnada öldü. Ben artık kendi kendimi idare edecek derecede olduğumdan aydınca bir ev tutarak çıktım. Fakat izdivacımın üçüncü ayından sonra onu mütefekkir görmeye başladım” (Ahmed Rasim, 1316a: 50). Ziya, ilerleyen günlerde karısından şüphelenmeye bile başlar. “Ben onun tarafından vuku’ bulacak inkişâfât-ı sevdakâraneye intizâr eder dururken ondan böyle bir hareket göremeyişime canım sıkılırdı. İşte bu melâl bende yavaş yavaş bir endişe hâsıl etti. Bu endişe zaman zaman büyüyerek beni üzdü. Muhrib-i hissiyat olmak üzere telakki edeceğim o şüphe birkaç defa zihnimi kurcalayarak onun hakkındaki safiyet-i fikrimi bozdu.” (Ahmed Rasim, 1316a: 53) Arası iyice açılan çift tam boşanacakken aslında kadının ölümcül derecede hasta olduğu ve eşine söylemediği erkeğin de bunu anlamaktan gösterdiği acziyetin ilişkiyi iyice açmaza sürüklediği anlaşılır. Kadın ve erkek ilişkilerinin son günlerini saadet ve hüznün içinde geçirirler ancak hikâye, kadının erkeği sonsuz acı ve vicdan azabı içinde bırakarak ölümü ile neticelenir.

Bu hikâyelerde eşlerden birinin hastalığı da aile birliğinin trajik bir biçimde bozulmasına neden olmaktadır. Mihnet-i Kalp Hikâyesi kalp rahatsızlığı olan bir gencin evlilik heyecanına mukavemet gösteremeyerek ölümü ile neticelenir. Hikayenin kahramanı bu kararın hayatına mal olacağını bile bile

bütün uyarılara rağmen aşkın heyecanını yaşamayı tercih eder: “Aradan iki ay geçmişti ki genç, tabibin rahmine, anasının ibrâmina, gönlünün adem-i tahammülüne binâen izdivaca hazırlanıyordu. O kıza dest-i izdivacını uzatmış, gördüğü hüsn-ü kabul üzerine derd-i diline bakmayarak bu hale rıza göstermişti.” (Ahmed Rasim, 1311: 24) Ancak kadın ve erkeğin ya da ailede herhangi birinin her rahatsızlığı trajik sonları da getirmemektedir. Ahmet Rasim aile olmanın insanların eksikleri ve hastalıkları ile başedebilmesinde en önemli destek ve motivasyonu sağladığı mesajını da verir. Bu durum O Çehre’de yazarın mensur tarzda kaleme aldığı hikâyenin bir bölümünde anlatılmaktadır. “Ta otuz beş yaşına gelinceye kadar gördüğü menâzır-ı latife-i âlemi, sevimli çehreleri, hatırât-ı dimağiyeyi zihninde ihyâ eder, seve seve büyüttüğü nahl-ı emeli mektepten geldiği geceler yanına oturarak eliyle yüzünü okşar, yeni terleyen bıyıklarına eli dokundukça bir tebessüm-i mahzûnane ile gülümser, fakat bir şeyden müteessir, muazzeb, mustarip, elemnâk olur. O da henüz yürümeye, söz söylemeye başlayan kerimesinin hayalini olsun zihninde muhafaza edemediğidir.” (Ahmed Rasim, 1311a: 28) Gözleri otuz beş yaşından sonra görmediği için küçük kızını hiç görmemiş, büyük olanın da yeni halini merak eden bir annenin ailesinin ve eşinin yardımı ile tedavi görmesi ve gözlerinin açılması konu edilir. Hayatındaki en önemli varlıklar çocukları ve eşi olduğu için gözleri açılınca hasretle ilk onlara bakar. “Odadaki tabloları yavaş yavaş tanıdı. Yanı başında oturan zevcini görür görmez haykırdı. Mini mini mektepliği öptü. Ya o küçük! Ya o küçük neredeydi? Ta dizinin dibinde oturmuş, fakat sükût-ı umûmiye ittibâ’ ettiğinden nefes alamayacakmış gibi sakın durmaktaydı. Valide derhal ona medd-i nazar etti” (Ahmed Rasim, 1311a: 32). Yazar, içinde hastalıklar, yokluklar ve benzeri sıkıntılar da olsa kadın ve erkeğin meşru birlikteliğinin birey için de toplum için de daha sağlıklı olduğunu hakiki hayat sahneleri adı altında okuyucusuna sunmaktadır.

2.3. Kadın Erkek İlişkilerinin Aile ve Topluma Yansıma Biçimleri

Ahmet Rasim de toplumun bir ferdi olarak kurgu malzemelerini yaşadığı toplumun konularından seçmektedir. Gazeteci olmasının da getirdiği bir yeti ile etrafında olup bitene oldukça duyarlı bir yazardır. Ahmet Rasim, toplum yaşayışında meydana gelen yanlışlık ve çarpıklıklara da dikkat çekmek ister. Toplumun temelini oluşturan aile kurumu ve aile kurumunu teşkil eden kadın ve erkeğin münasebetleri konusuna dikkatle eğilir. Ahmet Rasim en çok da kadın ve erkek ilişkilerinde meşruiyeti göz önünde bulundurmaktadır. Kadın ve erkek arasındaki ilişkinin genel ahlaki ve toplumsal ilkelerin dışında ve yasakça olduğunda bundan hem ilişkinin tarafları, varsa çocuklar ve genelde de toplum olumsuz etkilenmektedir. Bu bakımdan Ahmet Rasim gelenekten gelen kıssadan hisse çıkarma mantığı ile okuruna sunduğu manzaralardan toplumu onarmaya çabalamaktadır. Hikâyelerinde gayrimeşru hayatlara mensup şahıslara yaklaşımı ile meşru biçimde hatta topluma örnek olması beklenen karakterlere yaklaşımı farklıdır. Ahmet Rasim hikâyelerindeki menfi tiplere trajik sonlar kurgulayarak mesajını vermektedir.

Sonuç

Tahkiyecilik, Türk edebiyatında her ne kadar en eski tarihlerden itibaren farklı isimlerle varlığını sürdürse de bugünkü şeklinin ilk formları Tanzimat Edebiyatı ile verilmeye başlanmıştır. Büyük bir medeniyet krizini aşmaya çalışan Osmanlı ahalisi, içindeki bu durumu aydınların yönlendirmeleriyle aşmaya çalışmaktadır. Ülkedeki mevcut yaşam formları Batı’dan ülkemize hızla yerleşen yeni yaşam dinamikleri ile sürekli bir çatışma içindedir. Bu ikilem her konuda olduğu gibi toplumsal ahlaki formları da zedelemekte, toplumun yozlaşmasını görünür hale getirmektedir. Bu durumda Osmanlı aydını, elindeki bütün verilerle bu durumu ülke lehine çevirmeye çalışır. Ahmet Rasim, gazeteci, yazar ve aydın kimliği ile bu konuya kafa yoran yazarlardan biridir. Dile olan mükemmel hakimiyeti ve kelime ve ifade hazinesinin genişliği ona her meseleyi kurguya dönüştürme becerisini sunmuştur. Ayrıca ön plana çıkan gazeteci kimliği onun olaylara hadiselerle karşı daha duyarlı yaklaşmasını, herhangi bir vakayı bile bir örüntü halinde sunma becerisini kazandırmıştır. Hikâyelerinde toplumu gözlemleyen ve çarpıklıkları gözler önüne seren yazar en çok da kadın ve erkekler arasındaki çarpık ve doğru ilişkileri kıyaslayarak okuruna bir mesaj sunmaya çalışmaktadır. Ahmet Rasim, hikâyelerinde kadın erkek ilişkileri üzerinden bir toplum panoramasını da okuyucusuna sunmaktadır. Bu hikâyelerden yola çıkılarak hem toplum üzerinde Batılı yaşam paradigmalarının tesiri hem de geleneksel yaşam formlarının bir arada yaşatıldığı görülür. Yazar, bir taraftan meşru ve gayrimeşru ilişkileri, bir taraftan aile içindeki çarpıklık ya da normalara uygun formları hikaye kurgularına yerleştirmiştir. Ahmet Rasim, toplumdan manzaraları

okuyucusuna sunarken kimi zaman Ahmet Mithat Efendi gibi yönlendiricilerden de kalemini sakınamaz. Kötü, ya da iyi olanı işaret ederek hikayelerin sonlarını da genellikle iyilere ödül kötülere ceza şeklinde verir.

Yazının toplumsal yaşantıyı yönlendirmedeki etkisinin farkında olarak eser kaleme alan Tanzimat yazar ve şairleri topluma rol model olarak sunacakları kişileri ya da karşıt karakterlere hikayelerinde yer vererek aydın vazifelerini ifaya çalışmışlardır. Ahmet Rasim hikayelerinde de toplumun çok farklı kesitlerinden trajik, dramatik örüntülerle süslenen hikayelerle okuyucuya mesajlar verilmiştir.

Kaynakça

- Ahmed Rasim (1308). Mehâlik-i Hayat, Şirket-i Mürettibiye Matbaası.
Ahmed Rasim (1310). Afife, Alem Matbaası.
Ahmed Rasim (1311). Numûne-i Hayal, Alem Matbaası.
Ahmed Rasim (1311a). O Çehre, Matbaa-i Safa ve Enver.
Ahmed Rasim (1312). İki Damla Gözyaşı, Alem Matbaası.
Ahmed Rasim (1316). Endişe-i Hayat, Bâb-ı Ali Caddesinde 38 Numaralı Matbaa.
Ahmed Rasim (1316a). Mekteb Arkadaşım, Bâb-ı Ali Caddesinde 38 Numaralı Matbaa.
Ahmed Rasim (1316b). Biçare Genç, Bâb-ı Ali Caddesinde 38 Numaralı Matbaa.
Ahmed Rasim (1325). Belki Ben Aldanıyordum, Dar'ül-hayr Mürettiphane.
Aktaş, Ş.- Özcan, N. (1989). "Ahmed Rasim" TDV İslam Ansiklopedisi, C.2, ss. 117-119.
Akyüz, K. (2015). Modern Türk edebiyatının Ana Çizgileri-1860-1923). İnkılap Yayınevi.
Demir, A. (2006). "Başlangıcından Cumhuriyete Kadar Ana Çizgileriyle Türk Hikâyesi". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi(7), 99-128.
Has-Er, M.(2000). Tanzimat Devri Türk Romanında Kadın Kahramanlar, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
Kolcu, A. İ. (2006). Öykü Sanatı, Salkımsöğüt Yayınevi.
Kürüm, E.(2021). "Tanzimat romanının Toplumsal Temelleri Aile, Çocuk ve Eğitim" Sosyal Alanlarda Akademik Çalışmalar içinde, Ed. H. Taşkiran- M. B. Şengül, Efe Akademi Yayınları.
Moran, B. (2007). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1. İletişim Yayınları.
Namık Kemal (1993) "Aile". Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II içinde, Hazırlayan M. Kaplan, İ. Enginün, B. Emil, Z. Kerman. ss. 246-250. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,
Tanpınar, A. H. (1997). 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi.